

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМ ПІДГОТОВКИ ТА ЗВІЛЬНЕННЯ ЗАСУДЖЕНИХ ОСІБ З МІСЦЬ ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ В УКРАЇНІ

Сергій Федорович ДЕНИСОВ,

*професор, д.ю.н., професор кафедри кримінального
права та кримінології факультету №6 Харківського
національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-1218-0016>,
dsf7002@gmail.com*

Дмитро Євгенійович ЗАЙКА,

*аспірант кафедри кримінального права та
кримінології факультету №6 Харківського
національного університету внутрішніх справ,
м. Харків, Україна
<http://orcid.org/0000-0002-1300-3492>
zaika.workspace@gmail.com*

Тези присвячені аналізу проблем процесу підготовки та звільнення засуджених з місць позбавлення волі, як одного з основних етапів виправлення та ресоціалізації. Автори поставили за мету проаналізувати чинні нормативно правові акти, публікації провідних вчених та згрупувати їх за спільними ознаками.

Ключові слова: звільнення, підготовка до звільнення, місця позбавлення волі, виправлення та ресоціалізація.

Theses are devoted to the analysis of the problems of the process of preparation and release of convicted persons, as one of the main stages of correction and resocialization. The authors aimed to analyze the current legislation, publications of leading scientists and group them by common features.

Key words: release, preparation for release, places of imprisonment, correction and resocialization.

Проведення якісної роботи з підготовки та звільнення засуджених з місць позбавлення волі допомагає суттєво зменшувати загальнонаціональні показники рецидивної злочинності. За період відбування покарання засуджені втрачають більшість соціальних навичок, притаманних громадянам вільного суспільства, а їх успішна реінтеграція стає визначальним етапом багаторічної роботи з виправлення та ресоціалізації. Попри важливість належної реалізації повного комплексу передбачених законом заходів, ми все ще стикаємось з рядом системних проблем.

На жаль, увесь процес підготовки до звільнення є стандартизованим та не має чіткої фіксації індивідуальних досягнень засудженого, нехтуються вимоги складання персональної програми роботи для успішної адаптації до життя у суспільстві, підбір алгоритмів утручання [1, с. 11]. Майже не використовується техніка залучення організацій, органів, служб, установ громади за місцем відбування покарання чи реєстрації засудженого, використання близького оточення засудженого в індивідуальній програмі

реінтеграції. Відновлення соціальних зв'язків, забезпечення засудженого житлом та роботою відбувається на мінімально достатньому рівні для формування звітів до контролюючих органів, як наслідок, у процесі підготовки засудженого до звільнення форма домінує над змістом. Оцінка ресурсності найближчого соціального оточення щодо позитивного впливу на особу у процесі її ресоціалізації та адаптації до умов соціуму проводиться неналежащо [2, с. 46].

Окремою проблемою є відсутність координації зусиль органів влади і громадських структур, відсутність єдиного центру, який належним чином контролював та узгоджував би цю роботу внаслідок чого з'являється неконтрольоване дублювання однакових функцій різними органами влади [3, с. 110-111; 4, с. 291-295]. Слабо розвинена і система залучення коштів від державних і недержавних організацій, їх ефективного використання для розв'язання проблем постпенітенціарного патронажу, не розвивається участь великих бізнес корпорацій у програмі працевлаштування за прикладом британського "See Potential" [5, с. 124 ; 6, с. 166, 168].

Особливо слід акцентувати увагу на професійній реінтеграції, що складається з безлічі компонентів: пошук роботи або вибір професії, проблема виробничого адаптування, ступінь задоволеності своєю працею як чинник закріплення на робочому місці тощо. За результатами наукових досліджень професійної реінтеграції колишніх засуджених половина респондентів під час перебування в установі виконання покарань успішно працювала (58,8%), навчалась (10,6%). У подальшому майже 40% зіткнулись із серйозними перешкодами при працевлаштуванні. І хоча значна кількість молодих людей (68,2%) володіли тією чи іншою професією, в ряді причин, що зумовили відмову роботодавця найчастіше називалася судимість [7, с. 163]. Пільгові умови надані законом щодо працевлаштування систематично нехтуються. З цього приводу Г. С. Резніченко зазначає, що з 363 запитів, надісланих ДУ "Центр пробації", було отримано 245 позитивних відповідей, проте фактично працевлаштовано тільки 3 особи [8, с. 121].

Окрім звільнення у зв'язку з відбуттям строку покарання, нерідко в Україні застосовуються амністія, скасування вироку суду або ж умовно-дострокове звільнення від відбування покарання. Усі вони дозволяють засудженому вийти на свободу до відбуття повного строку, встановленого вироком суду, а отже до повного виконання заходів з виправлення та ресоціалізації. Впродовж незначного часу з моменту прийняття рішення із установ виконання покарань достроково звільняються десятки тисяч осіб, що вимагає застосування термінових заходів з підготовки їх до життя на волі, трудового і побутового влаштування [9, с. 267]. У науковій літературі частота застосування амністії піддається критиці. Так, за весь час незалежності України закони про амністію приймалися майже щороку, хоча амністія мала б бути неочікуваним "актом пробачення" за вчинений злочин, а масовість застосування не дозволяє належним чином враховувати індивідуальні особливості особи та вчиненого нею злочину [10, с. 198 ; 11, с. 69-70].

Ще одну проблему окреслила Д. В. Казначеева. На думку автора закон дозволяє умовно-достроково звільненому під час невідбутої частини покарання будь-яку негативну поведінку і така поведінка не призводить до скасування умовно-дострокового звільнення [12, с. 192]. Частину проблем міг

би вирішити і електронний моніторинг засуджених. Ідея не є новою і традиційно сприймається як одна з доцільних альтернатив ув'язненню, проте, все ще не використовується належним чином [13, с. 43-44].

З урахуванням зазначеного вище, проблематику звільнення від відбування покарання (підготовки до звільнення) складають такі групи питань:

1. *Організаційні.* Занадто часте застосування амністії, що ускладнює роботу з виправлення та ресоціалізації, проблеми з практичною реалізацією трудових гарантій, слабо розвинена система залучення коштів, участі бізнес корпорацій, координації зусиль державних та громадських структур, залучення близького оточення засудженого.

2. *Змістовні.* Робота з підготовки засуджених до звільнення формалізована, нехтуються вимоги щодо індивідуальних планів, необхідним є розширення можливостей електронного моніторингу засуджених.

Список використаних джерел:

1. Проскура В. В. Технології соціальної адаптації чоловіків, які звільняються з місць позбавлення волі: автореф. дис. ... канд. соц. наук : 22.00.04. Запоріжжя, 2008. 17 с.
2. Підготовка до звільнення осіб, які відбувають покарання у виді обмеження або позбавлення волі на певний строк, у тому числі неповнолітніх: методичний посібник / за заг. ред. Т. В. Журавель, Ю.В. Пилипас. Київ: "Версо-04", 2012. 168 с.
3. Бадира В. А., Денисова Т. А. Правові основи виправлення та ресоціалізації жінок, засуджених до позбавлення волі: монографія. Запоріжжя. 2009. 168 с.
4. Бандурка А. М., Денисова Т. А., Трубніков В. М. Общая теория социальной адаптации освобожденных от отбывания наказания (правовой и социально - психологический анализ уголовно - исполнительной политики по реабилитации осужденных). Харьков. 2002. 440 с.
5. Білоус К. С. Досвід деяких країн із підготовки засуджених до звільнення з місць позбавлення волі. *Питання боротьби зі злочинністю*. 2019. Вип. 37. С. 120-133.
6. Лазаренко Л. А. Соціальна адаптація осіб, звільнених з місць позбавлення волі. *Вісник пенітенціарної асоціації України*. 2017. № 2. С. 165-170.
7. Лефтеров В. О., Немерцева Д. О. Соціальні та психологічні аспекти постпенітенціарної адаптації колишніх ув'язнених. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2017. Вип. 22. С. 158-168.
8. Резніченко Г. С. Ресоціалізація осіб, звільнених із місць позбавлення волі. *Право та державне управління*. 2019. № 4. С. 118-123.
9. Школа С. М. Соціальна адаптація амністованих і помилуваних осіб: проблеми теорії і законодавства. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. 2012. № 2. С. 263-272.
10. Коломієць Н. В., Шванська А. О. Актуальні проблеми застосування амністії в Україні. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 197-200.
11. Ніколаєнко Т. Б. Амністія та помилування як підстави звільнення від кримінальної відповідальності та покарання. *Кримінальне право*. 2009. № 10. С. 68-71.
12. Казначеева Д. В. Деякі дискусійні питання умовно-дострокового звільнення від відбування покарання. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1 (24). С. 187-194.
13. Ягунов Д. В. Соціальні та кримінологічні проблеми використання електронного моніторингу в сучасних пенальних практиках. Актуальні проблеми політики. 2012. № 45. С. 42-52.